

Orta Sakarya Vâdisinde Meskenler

Doçent Dr. Necdet Tunçdilek

Istanbul Üniversitesi

Orta Sakarya vâdisinde yer alan yerleşme, ve onun tezahürü olan meskenler; malzeme, tip, yapı ve fonksion bakımından çok çeşitli bir görünüşe sahiptirler. Burada step bölgelerinin karakteristik mesken tipleri yanında, orman bölgelerinin meskenlerini andıran tiplere ve nihayet iki tipin birleşmesinden hasil olmuş, daha kompleks şekillere tesadüf edilir. Orta Sakarya vadisi meskenlerinde görülen bu çeşitlilik, evvelâ coğrafi muhitin, sonra da gelenek ve göreneklerin bir eseridir.

Orta Sakarya vâdisinde meskenleri gruplara ayırmak oldukça güç bir iştir. Nitekim, bunları en basit olarak, tek ve çift katlı olarak tasnif etmek mümkün olabileceği gibi, inşa maddelerine, fonksionlarına, bölümlerin sıralanışına, ziraî ekonomiye ve bu ekonominin geçirmiş olduğu tekâmüle ve nihayet mülk sahibinin malî durumuna göre de sıralamak mümkündür.

Bütün bu çeşitli faktörlerin kombinezonu neticesinde meydana gelmiş olan meskenleri ve meskenlerin birleşmesinden teşekkül eden yerleşmeye bir bütün olarak bakılırsa, hemen her yerleşme noktasında meskenlerin gayet karışık tipte oldukları göze çarpar. Vadinin her köyünde tek ve çift katlı meskenler yan yana buldukları gibi, hangi tiplerin daha eski olduğu da pek tefrik edilemez. Filhakika, iki asır evvel inşa edilmiş çift katlı meskenlerin yanında veya daha başka bir ifade ile, köylerin nüvesini teşkil eden bölümde, aynı zamanda, tek katlı meskenlerin de yer aldığı gözden kaçmaz. Mamafih, sarîh bir fikir vermek için, çift katlı meskenlerin — eski ve yeni — tek katlılara nazaran daha fazla olduğu da bir vakiadır.

Orta Sakarya vadisinde meskenlerin şekil ve yapı bakımından kompleks bir yapıya sahip oldukları belirtildikten sonra, bu tipleri klâsik bir yoldan¹, yani inşa maddelerinin cinsine göre tasnif ederek izah etmeğe pek imkân yoktur. Vadi, mesken inşasında kullanılabilir çeşitli malzeme bakımından, pek zengin olduğundan, bütün meskenlerde bu çeşitli malzeme kullanılmıştır. Böylece basit meskenler (ağaç, taş, toprak meskenler) teessüs edememiştir. Bu sebeple meskenleri şekil bakımından yani çift ve tek katlı olmak üzere bir tasnife tâbi tutmak, bu bölge için, daha uygun olacaktır.

ÇİFT KATLI MESKENLER

Orta Sakarya vadisinde çift katlı meskenlerin teşekkülünde rol oynayan âmiller oldukça çeşitlidir. Eski ve yeni çift katlı meskenler bir bütün olarak ele alınırsa, bunların teessüsünde sadece günümüzün şartları değil, bir o kadar da, bundan evvelki asırlarda mevcut olmuş faktörlerin de tesiri vardır. Bu sebeple, bahis konusu meskenleri meydana getiren ana faktörlere temas yerinde olacaktır.

A — İnşaat Maddesi

Orta Sakarya vadisi, mesken inşasında kullanılabilir ve oldukça çeşitli meskenlerin inşasına imkân verecek malzemeye sahip bir sahadır. Ve hemen her cins malzeme iskân sahalarının civarından temin edilebilecek durumdadır. Bu hususta en büyük imkân, vadiyi yer yer işgal etmiş olan sertleşmiş tuf, lav ve volkanik sahrelerdir. Her köyün hemen gerisindeki yamaçtan tedarik edilebilen taşlar, bütün meskenlerde müşterek bir inşa maddesi olarak rol oynamıştır.

Orta Sakarya vadisinde taştan sonra gelen ikinci inşa maddesi ağaçtır. Bilhassa çift katlı mesken inşasında elzem olan bu madde de yakın civardan ve nispeten kolaylıkla temin edilebilmektedir. Çok iri tomruklardan inşa edilmiş eski meskenlerin, evvelce

Bu hususta şu eserlere bakınız:

¹ Brunhes, Jean — Human Geography. London 1952, s. 48-54.

² Finch, Vernor C. ve Trewartha, Glenn T. — Elements of Geography. New-York, 1942, s. 631.

³ Tunçdilek, Necdet — Eskişehir Bölgesinde Mesken Tiplerine Toplu Bir Bakış - İst. Üniv. Coğ. Enst. Dergisi, sayı 7, İst. 1956, s. 92-99.

vadi tabanını kaplıyan ormanlardan tedarik edilen malzeme ile yapılmış olması kuyvetle muhtemeldir. Geçen asırların meskenlerinde iri tomrukların yer alışı, inşalarında daha büyük bir ustalık ve zevkin mevcudiyeti ve nihayet ağaç malzemesinin gayet mebzul olarak kullanılmış oluşu... ormanın o devrelerde iskân noktalarına şimdikinden çok daha yakın olduğunu ve inşa işinde bol bol kullanıldığını göstermektedir. Pek muhtemeldir ki, Sakarya vadisinde çift katlı meskenlerin ekseriyeti teşkil etmesindeki

Orta Sakarya vadisinde iki katlı bir ev tipi.

The picture of the two-storeyed house in the Middle Sakarya Valley.

en büyük sebep, taş ve ağacın yan yana bulunur olmasıdır. Şüphesiz vadi sakinlerinin o devrede yarı göçebe olduğu ve daha kuzey bölgelerde yer alan orman içi köylerdeki mesken tiplerini tanımış olmaları da asla unutulmaması icap eden bir husustur. Böylece bahis konusu iki unsur, daha ilk yerleşme anından itibaren vadi içinde çift katlı meskenlerin inşasında rol oynamış ve bu tip meskenlerin pek yakın bir tarihe kadar ekseriyette kalmasını sağlamıştır.

Çift katlı meskenlerde taş ve ağaçtan sonra üçüncü inşaat maddesi olarak kerpiç yer alır. Sakarya nehrinin kilinden elde edilen kerpiç, esas olarak, meskenlerin ikinci katlarında, duvar aralarında, ve ara bölümlerin inşasında kullanıldığı gibi, keza taş duvarların sıvanması ve tek katlı evlerin damlarında da çorak olarak hizmet görür. Evvelce Sakarya nehrinin kenarlarında ve bük'lerin içinde yetişen kamışlar mükemmel bir dam inşa maddesi olurken, son senelerde evvelâ kamışlıkların yok edilmesi, nihayet vadiye kiremidin ithali ile bu husus sona ermiştir. Bugün kamış ve çorak'la inşa edilmiş damlara seyrek olarak ve ancak eski binalarda tesadüf edilmektedir.

Orta Sakarya vadisinde meskenlerin uzun ömürlü oluşundaki sebeplerden biri de, duvar inşasında hemen daima harç kullanılmış olmasıdır. Sündiken masifinin vadiye bakan yamaçlarındaki mermer zuhuratı bu imkânı hazırlamış, kil ve kireç, harç şeklinde, tekmil meskenlerde ve çeşitli yerlerde kullanılmıştır. Böylece yukardan beri sayılan ve bir arada bulunan taş, ağaç, toprak, kireç gibi maddeler, çift katlı meskenlerin teessüsünde büyük bir rol oynamış olmalıdır.

B — Köy Ekonomisinin Tesirleri

Orta Sakarya vadisinde çift katlı meskenlerin teşekkülünde, malzemedен sonra tesiri olan âmil, köylerin ekonomik yapısıdır. Hayvancılık ekonomisinin 20. asrın başına kadar hâkim olduğu bu vadiye evler; altı ahır ve samanlık, üstü ise ikametgâh olarak inşa ediliyordu. Hayvanların emin bir yerde — veya el altında — muhafaza arzusu, hayvanlara bakımda kolaylık, sıhhî şartların bugünkü kadar bilinmemesi, nakil hayvanları sayısının bugüne nazaran pek fazla olması... gibi sebepler, evlerin alt katlarının münhasıran ahır olarak kullanılmasında âmil oluyordu. Vadinin ziraî ekonomisinde vukua gelen büyük değişiklikten sonra, eski evlerin altında kalan ahırlar, başka maksatlarla kullanılmağa başlanmışsa da, yeni yapılanlar, eski geleneğe uyarak, mevcut ev şekillerini bozmamışlardır. Fonksiyonda bir değişme meydana gelmiş olmakla beraber, şekil bakımından büyük bir farklanma hasıl olmamıştır.

C — İskân Sahasının Tesirleri

Orta Sakarya vadisinde evlerin iki katlı oluşunda diğer önemli bir âmil de, hemen bütün vadi köylerinin iskân sahalarının pek

dar oluşu keyfiyettir. Nitekim, tek mil köylerin hemen gerisinde yer alan, dik yamacın yarattığı mania ile, köyün vadi yönünde veya önünde uzanan mahdud miktardaki ziraat alanı, köylerin ileri ve geriye doğru yayılmalarına mâni olmakta; gelişme hususunda ancak iki yanlarda imkân bulunmaktadır. Yamaçların gayet arızalı oluşu, lav akıntılarının mevcudiyeti gibi sebepler, her köyün yanlara doğru yayılmasına pek imkân verdirmez. Böylece iskân sahasının darlığı faktörü, meskenleri çok yerde iki katlı olarak inşa etmiş, ve böylece iskân sahasından azamî şekilde tasarruf edilmiştir. Vadide en dar yerleşme sahasına sahip olan Karaoğlan, Alpağot ve Bozaniç gibi köylerde, meskenlerin büyük ekseriyetini çift katlı evler meydana getirmektedir.

D — Vadinin Klimatik Özelliği

Vadide, evlerin çift katlı oluşunda, vadinin klimatik tesirlerini hissetmemeğe imkân yoktur. Bilhassa yaz devresi esnasında, sâkin ve çok sıcak günlerin haftalarca hattâ aylarca devamı, evlerin yükselmesine ve dolayısıyla rüzgâra maruz kalabilecek hale gelmesini sağlamıştır. Nitekim, vadi içinde, günün muayyen saatlerinde vukua gelen **hava hareketlerine** karşı gelecek şekilde geniş sofa'ların inşası ve **bu sofaların üç cephesinde yer alan duvarlar** içindeki çerçevesiz pencereler, sırf vantilasyon için yapılmış tesislerdir. Ve çift katlı olup da bu tip deliklere sahip olmayan sofa'ları bulmak hemen hemen imkânsızdır. Böylece evlerin açık havaya maruz kalma, ve rüzgârlanma arzusu, meskenlerin iki katlı oluşunda ayrıca rol oynamış olmalıdır.

E — Malî Durum ve Yapı Tekniği

Meskenlerin inşasında, eve şekil kazandıracak sebeplerden birisi de, mülk sahibinin malî durumudur. Tasavvur olunacağı üzere, iki katlı ev inşasında evvelâ masraflar çok yükselecek ve usta işçiyeye ihtiyaç duyulacaktır. Her iki meselenin halli de paraya dayanacaktır. Her ne kadar ev inşasında kullanılacak bazı malzemenin vadi içinde bulunması yapı sahibi için bir avantaj ise de, bunları tedarik etmek, taşımak, inşa etmek... tek katlı bir meskene nazaran çok daha büyük külfetler isteyen bir iştir. Böylece mülk sahibinin malî durumu meskenlerin şekil almasında büyük bir rol oynayacaktır. Bilhassa geçen asırlar içinde inşa edilmiş meskenlerde görülen işçilik, oymacılık — ki, bugün fevkalâde pahal-

lılığı sebebiyle hiç bir yeni evde yoktur — evlerin ne kadar pahalıya mal olduğunu gösterdiği gibi, aynı zamanda vadi sâkinlerinin geçen asırlarda daha varlıklı olduklarını da ortaya koymaktadır.

TEK KATLI MESKENLER

Vadi köylerinde tek katlı meskenler, çift katlılar kadar olmamakla beraber, oldukça yaygın ve çift katlı meskenlerle karışık olarak bulunmaktadır. Tek katlılar sadece günümüzün değil, — bilhassa son senelerde ağaç kıtlığı sebebiyle tek katlı meskenler revaç bulmaktadır — fakat geçen asırlarda da çift katlılarla karışık olarak inşa edilmiş oldukları köylerin nüvelerinde yer almasından istidlâl edilmektedir. Tek katlı meskenlerin inşasında en başta rol oynayan âmil, muhakkak ki mülk sahibinin malî durumu olmalıdır. Köylerin, fakir ve nüfusu az ailelerin, evlerinin umumiyetle tek katlı oluşu, bu görüşü teyid etmektedir. Tek katlı evlerin, mülk sahibinin bizzat kendisi tarafından yapılabilmesi, Sakarya vadisi gibi nüfusu umumiyetle fakir insanlardan meydana gelmiş bir sahada, bu tipler için bir avantaj olarak kabul edilmelidir.

Tek katlı evler, inşa tekniği dışında, fonksion bakımından çift katlılarla aynıdır. Çift katlılarda üst üste gelen hocreler, tek katlılarda yan yana gelmiştir. Eski tek katlı meskenlerde ahır ile ikametgâh bir çatı altında inşa edilmiştir. Ancak köyün iskân sahasının genişçe olduğu yerlerde, meselâ Iğdır ve Mayıslar gibi köylerde, nispî bir gevşeme müşahade edilmektedir. Bu tiplerde ahır, evin karşısına geçmekte; aynı damla ikametgâha bağlı ikinci bölme, umumiyetle samanlık veya kiler olarak hizmet görmektedir. Sıkışıklığın azamî olduğu yerlerde, ev, ahır ve samanlık bir çatı altında toplanmakta; bu blokun tam karşısında başka bir mülk sahibine ait ikinci bir blok yer almakta, böylece avlu, iki ayrı ailenin müşterek malı haline gelmektedir.

MESKENLERİN İNŞASI VE ŞEKİLLERİ

Orta Sakarya vadisinde iki grup altında toplanmış olan evler, inşaat bakımından çok daha büyük bir tenevvü gösterirler. Bu değişiklik, eski meskenlerle yeniler arasında görülürken, aynı devrede inşa edilmiş olanlarda da müşahade edilebilir. O halde, eskiden yeniye doğru, yapı şekilleri ve onların fonksionlarına temas etmek yerinde olacaktır.

Çift Katlı Meskenlerin İnşa Şekli ve Fonksiyonları

Umumiyetle köylerin nüvesini teşkil eden bölümlerde yer alan çift katlı meskenlerle, daha sonra inşa edilmiş olanlar arasında gerek yapı gerek malzeme bakımından büyük farklar göze çarpar. Bugün vadinin en eski ev tipini meydana getiren meskenler ufak tefek istisnaları ile şu şekilde inşa edilmişlerdir:

ALT KAT: Evlerin alt katı, bir metre genişlikte, harçla örülmüş taş temellerden başlar. Bu duvarlar zeminden 2 ilâ 2,5 metreye kadar yükselirler. Bu bölüm, iki karşılıklı höcreden müteşekkil olup, ortası holdür. İki yandaki höcrelerin kapıları bu hole açılır. Höcrelerin kapısının hemen karşısına gelen duvar içinde açık bırakılmış bir delikten hem hava, hem de ışık girer. Her bir duvar üzerine yerleştirilmiş olan en iri tomruklar ikinci katın temelini teşkil eder. Gene bu tomruklar üzerine yan yana dizilmiş olan daha az incelikteki ağaçlar alt katın tavanı ve üst katın zeminini meydana getirir.

ÜST KAT: Duvarlar üzerine konulmuş iri tomruklara çakılmış şakuli direkler ve bunları birbirine bağlayan mail direkler, ikinci katın iskeletini meydana getirir. Direkler arası, arzuya göre kerpiç, çalı, kamış gibi maddelerle doldurulmuş olup, üzerleri kireçli harç ile sıvanmıştır. İkinci katın zeminini, tomruklar üzerine çakılmış kereste örter. İkinci katın tavanı ise, gene tomrukların yan yana konulması ile kaplanmış olup, yerine göre bu tomruklar ya kereste ile kaplanmış veya aynen bırakılmıştır. Alt kattan üst kata basit bir merdivenle çıkarılır.

DAM: İkinci katın tavanını meydana getiren tomruklar, aynı zamanda damın kaidesini teşkil eder. Bunların üzeri, eski tiplerde kamış ve çorakla örtülmüş olup, yenilerde kiremit kullanılmıştır.

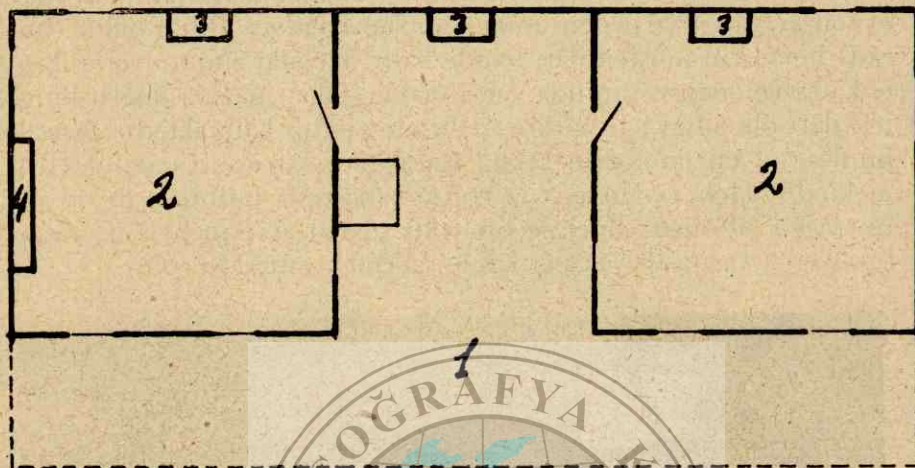
İşte bu çizilen şekil, aşağı yukarı bütün çift katlı meskenlerin inşa tarzını belirtebilir. Evlerin kullanılma şekline gelince; Alt katta bulunan iki höcre ahır veya samanlık vazifesi görmektedir. Üst katta (T) biçiminde olan sofaya basit bir merdivenle çıkarılır. Sofanın önü mutlak surette vadiye bakar. Ön kısım tamamen açık olup, iki yanı kapalıdır. Ve yukarıda işaret edildiği gibi bu iki yanda rüzgâr temini için birer çerçevesiz pencere yer almıştır. Sofanın geriye doğru uzanan boyu gerisinde bir ocak yer almakta olup, burası evin mutfağı olarak hizmet görür. Sofanın

Çift katlı bir evin plânı.

The plan of two - Storeyed house.

2 nci kat

The second floor

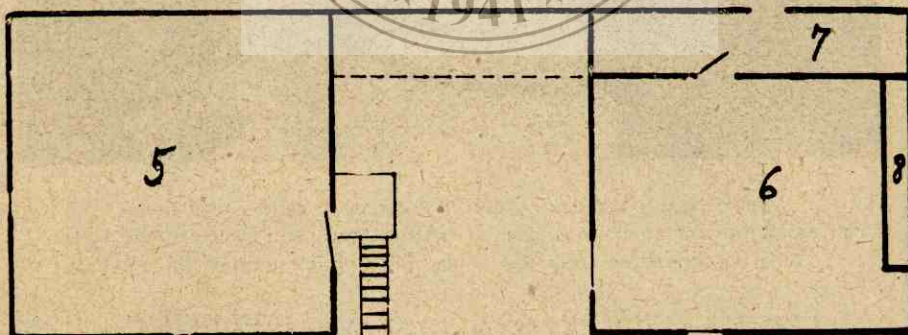

- 1 — Açık balkon
2 — Oturma ve yatak odaları
3 — Ocak
4 — Dolap

- 1 — Open balcony
2 — Living and bed rooms
3 — Fire place
4 — Wardrobe

1 inci kat

The first floor

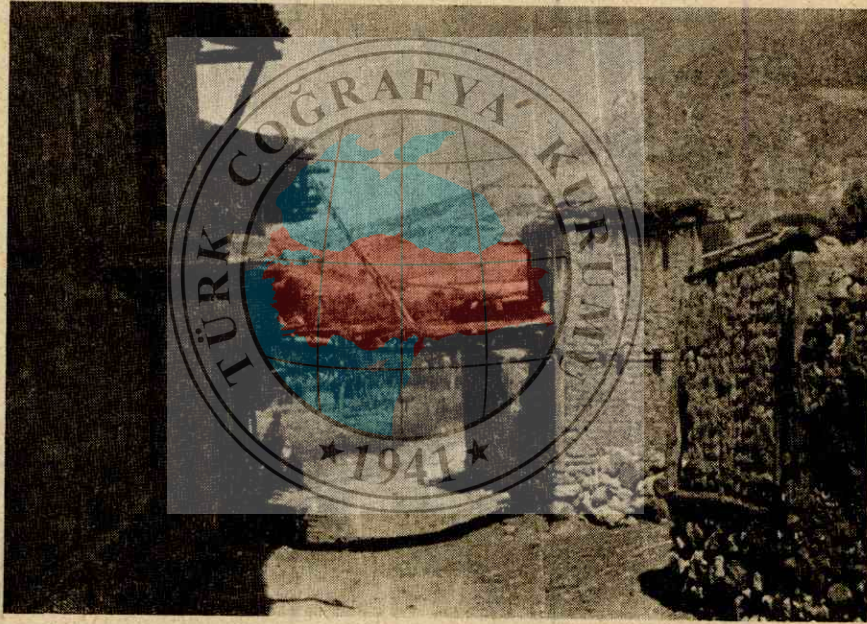
- 5 — Anbar
6 — Ahır
7 — Samanlık
8 — Yemlik

- 5 — Barn
6 — Stable
7 — The place of straw
8 — Feed - rack

iki kenarında birer oda bulunmakta, bunlardan biri oturma, diğeri yatak odası vazifesi görmektedir.

Sakarya vadisinde çift katlı evlerin en enteresan tarafı, muhakkak ki helâlarıdır. Hemen bütün Anadolu köylerinde helâlar evden ayrıldığı ve evden uzakça bir kenarda yer aldığı halde, burada helâ evin müstemilâtı içinde kalır. Helâlar umumiyetle ikinci katta ve odanın yanında yer almakta, fakat aşağıya doğru künk teşkilâtı olmadığı için gübre, zeminde yığılıp kalmaktadır. Ancak bunlardan en enteresan şekle, Karacaoğlan köyünde tesadüf edilmektedir. Helâ evden ayrı ve yolun karşısında bulunan ahırın yanında yer almıştır. Böylece bir yolla evden ayrılan helâyâ, ahşap bir köprü vasıtasıyla ikinci kattan geçmek mümkün olur.

Karacaoğlan köyünde yolun karşısında yapılmış bir helâ.
The most interesting water-closet at Karacaoğlan village. Here the water-closet is separated from the house and it built accross the road.

TEK KATLI MESKENLERİN İNŞA ŞEKLİ VE FONKSİYONLARI

Tek katlı meskenler, ağaç, taş ve toprak ile yapılmışlardır. Bu tiplerin inşası dört başa birer direk çakmakla başlamakta ve

direk aralarına zeminden 1,5 metre yukarı doğru harçlı taş duvar örülmekte ve bunun üzerine kerpiç işlenmektedir. Pencere, kerpiç kısımda açılmış olup, kapı yeri taş duvar örülürken boş bırakılmıştır. Kerpiç duvarların üzerine tomruklar yerleştirilmiş, bunların arası çalı, kamış ve kerpiç ile doldurularak çatı ve dam

Tek katlı bir evin plânı.
The plan of one-story house.

- 2 — Oturma odası
3 — Ocağ ve mutfak
4 — Dolap
5 — Kiler
6 — Ahır
7 — Samanlık

- 2 — Living room
3 — Kitchen and Fire-place
4 — Wardrobe
5 — Barn
6 — Stable
7 — The place of straw

yapılmıştır. Vadide dört başa direk çakılarak inşa edilmiş meskenlerin belki en enteresanına Sakarılıca köyünde rastlanmaktadır. Buraya ilk iskân edenler, iskân edilecek alanı kaplıyan ağaçları kesip kendilerine mesken yaparlarken, birkaç aile müsait aralıklı dört ağacın sadece üstünü kesip gövdesini köşe direği olarak kullanmışlardır.

Tek katlı evlerin kullanılış şekline gelince, bunlar umumiyetle üç gözden meydana gelmektedir. Orta göz, oturma odası olup, bir yandaki bölüm ahır, diğer bölüm ise samanlık veya kilerdir. Helâ ise çift katlı meskenlerdeki özelliğini tamamen kayıp etmekte ve evden ayrılmaktadır. Burada da gübre basit çukurlarda toplanmakta ve oradan tarlalara taşınmaktadır.

MESKENLERİN TAKSİMATI VE BUNLARIN GEÇİRDİĞİ TEKÂMÜL

Ort Sakarya vadisi köylerini meydana getiren meskenlerin şekil, taksimat ve kullanma şeklinin tekâmülü, denilebilir ki, va-

Orta Sakarya vadisinde kerpiçle inşa edilmiş yeni bir ev tipi.
A new two-storeyed house type. It is made of with sun-dried bricks and
thin woods.

dinin ekonomik hayatının bir aksidir. Asırlar boyunca, ziraî hayatta vukua gelen değişiklikler tesirlerini bilhassa meskenlerde göstermiştir. Bu sebeple, meskenlerin geçirmiş olduğu tekâmül izah edilirken, diğer taraftan ziraî hayatı da bahis mevzuu etmeğe imkân yoktur.

Yukarda, evler ve bunların kullanılmış şekilleri izah edilirken bilhassa çift katlı meskenlerin alt katta kalan kısmının ahır ve samanlık, üst katın ise ikâmetgâh olarak inşa edildiği izah edilmiş ve ilk inşa edilen şekillerle, daha sonrakilerde şekil bakımından büyük bir değişikliğin pek mevcut olmadığı söylenmişti. Halbuki, en büyük değişiklik şekilden ziyade kullanma tarzında vukua gelmiştir. Hayvancılığın ön plânda olduğu devrede, evlerin alt katları, münhasıran, ahır ve samanlık olarak kullanılırken, son asırda vadideki ziraî ekonominin değişmesi ile tarla ziraati ön plâna geçmiş, buna bağlı olarak, evlerin fonksionlarında da bir değişme vukua gelmiştir. Ahır ve samanlık, ambar ve ziraat âletlerinin muhafaza edildiği yer olmuştur. Eski tiplerde ahır ve samanlığın zemini toprak olmasına mukabil, yenilerde tabanın çok

yerde tahta ile kaplandığını ve temiz bir kiler vazifesi gördüğü gözden kaçmamaktadır. İkametgâh olarak kullanılan üst katlarda, fonksion bakımından, hiç bir değişiklik müşahade edilememektedir.

Diğer büyük bir değişiklik, bilhassa malzemenin kalitesi üzerinde vukua gelmiştir. Eski evlerin inşasında hasseten göze çarpan çok iri tomruklar, yeni tiplerde hemen hemen hiç görülmemektedir. Hattâ tomrukların kalından inceye doğru inişi, evlerin inşa tarihini bile verebilmektedir. Eski evlerin çok iri, yenilerinin çok daha ince tomruklardan yapılmış olması, evvelce vadi içinde bu işe yarayabilecek iri ağaçların varlığını göstermektedir. Hattâ yukarıda işaret edildiği gibi, Sakarılıca köyünde birkaç evin dikili ağaçları direk olarak kullanmış olmaları da, ormanın evvelce vadi içine kadar indiğini ima etmektedir. Fakat ormanın tahribi neticesinde eski tomrukların bulunamaz ve uzaklardan getirilemez oluşu, tesirlerini evlerin şekilleri üzerinde göstermiş, ancak civar ormanlardan taşınabilecek ağırlıkta tomruklarla ev inşa yoluna gidilmiştir. Son zamanlarda yapılan evlerin, ekseriyetle, tek katlı oluşu da bu mevzuu ile alâkalı olmalıdır. İnşaat işine yarayacak ağacın artık pek güç bulunur oluşu ve yeni orman kanunlarının bu tip ağaçların kesimine set çekmiş olması da, tek katlı meskenlerin inşasını ön plana getirmiştir.

Mesele hülâsa edilirse, ağacın zamanla azalması ve temininde vukua gelen güçlükler, ev şekilleri üzerinde bazı değişiklikler hasıl etmiştir. Hakikaten eski tiplerde göze çarpan ağaç bolluğunu ve geniş ölçüde kereste sarfiyatını bugünün yeni ev tiplerinde görmemize imkân yoktur.

Tek katlı evlerde vukua gelen tekâmül, çift katlılarda olduğu kadar muazzam değildir. Bunlarda ev tipleri pek değişmemiş, fakat yeni tiplerde hayvancılık ekonomisinin zayıflaması sebebiyle aynı dama bitişik olan eski ahır ya ambar halini almış, aksi halde ahır çok yerde evin bitişiginden ayrılmak suretiyle ya onun karşısına veya bir köşesine çekilmiştir. Zaten hayvan sayısının son senelerde çok azalmış olması, geri kalan hayvanları köylerin dışına çekmiştir. Böylece hayvancılık ekonomisinin son izleri de, köy içinden silinir olmuştur. Bugün meskenler içinde ahır, fonksionunu tamamen ambar ve kilere terketmiş vaziyettedir. Ancak eski meskenlerin arasında bugün kiler veya ambar olarak kullanılan yerlerde, yer yer sökülmemiş veya bugüne kadar muhafaza edilmiş olan yemlikler, mazinin birer hatırası olarak durmaktadırlar..

DWELLINGS IN THE MIDDLE SAKARYA VALLEY

Dr. Necdet Tunçdilek

University of Istanbul

The Middle Sakarya Valley is situated on the northern margin of Inner Anatolia. In the other words, the valley is located between two entirely different regions i.e., between the humid Black Sea region in the north and the dry steppe region of Inner Anatolia in the south. The valley, itself is a narrow gorge, that extends east-west. Different factor of two regions have caused some effects on the size, shape, spacing, and function of dwellings. Consequently, a great variety of house types are found. First of all, abundance of various kind of building materials account for the complexity of house types. Indeed, construction materials such as stone, wood, earth, reed, staw are found in the valley. For this reason, it is not possible to classify houses according to the building material. Under this circumstances, the best way of classification is that based on the shape of houses. In the Middle Sakarya Valley there are two kinds of houses they are composed either of one story or of two storeyed.

The development of two storeyed houses are the result of several geographic or non-geographic factor among them, the most important is building material. As mentioned above, the building material is both abundant and easily available. Thus, the combined use of wood, stone and mud has created two-storeyed houses.

Second factor accounting for the origin of two-storeyed house is the economic structure of the village. In fact, before the twentieth century, the economic activity of villages in the valley was based upon the animal husbandry. Protection of animals was an important problem. In the valley, winter cold in not a so serious problem as in other parts of the country. But measures of protection were necessitated especially by the need for protection of animal from robbers, mixing of the cattle with each other and easy attendance of them by herd keepers. These were the chief function which required the construction of two-storeyed houses.

Third factor, wich caused the need for two-storeyed houses is the scantiness of built-up area in each village. In fact, narrowness of the valley floor in general, the steep slope behind the village and very limited agricultural area in front of it, have influenced both the shape of the village and its houses. Although there is a necessity for extension of the village along the valley, the wilderness of topography sometimes has prevented the village from such a development. Under this circumstances, it seemed necessary to build two-storeyed

houses. The affects of this factor are especially clearly observed at the village of Sakarlıca, Sarıkaya and Karaoğlan.

Forth factor is climate. Summer is hot and for many months average noon temperatures reach 35° - 40° . This may have led the people to built their houses two-storeyed to get some light breeze. The need for a good ventilated house is reflected the plan of the houses. In fact, the upper story has, as a rule, an open balcony toward the valley. Two sides of the balcony, however, are closed, but in the center there is a frameless window for vantilation. The fact that, some pitchers are placed in this windows to get cold water during summer, clearly indicates the aim of this construction plan.

Finally, a non-geographic factor is the financial situation of the house owner. It affects on the size and the shape of houses. As a rule, almost all two-storeyed houses belong to either wealthy of rather crowded families. In reality many of these houses have been built by some qualified workers which have been contracted in neighbouring towns to work here.

One-story houses in the Middle Sakarya Valley, have simple form. They are in general, built by their owners. The constrauction materials are found in the vicinity. One-story houses are found together with two-storeyed houses at the same place, and their percentage is not lower than the two-storeyed ones.

THE SHAPE OF DWELLINGS

Two-storeyed houses are built as fallows:

First floor: The first floor begins with a stone wall, which is 1 meter wide, and 2 and 2,5 meters long. The stone part of the house consists of two symmetrical rooms and a corridor between them. The door of each rooms open into the corridor. The cieling of first floor is made of large straight trunks which are set up in order side by side. The more huge trunks which are put on the stone walls form the base of the second floor as well.

Second floor: Horizontal and inclined trunks which are bound to huge trunks with nails, are the skeleton of the second floor. The intervals of trunks are closed either by sun-dried bricks, scrubs or reeds and their two surfaces are plastered with limy mud. The second floor's ceiling consists again of thin straight woods, which are, at the same time, the base of the roof. The roof in the old type is covered with reeds and branches which are overlaid by a layer of dry earth which is called "Çorak" in Anatolia. But the roof covering of the new type is tile manufactured in the workshops. Here it must be noted that, the shape of two-storeyed house as described above, is characteristic in this area, except a few variations.

The function of two-storeyed house is the same almost every-where. The two symmetrical rooms of the first floor are used as stable and as a place of straw. The upper store is divided into three parts. The first part is the open balcony with a roof above it, which has a "T" shape. The front of the "T" is an open room which is used during the Summer. Backside of the "T" is kitchen and there is a fire place in the center of it. But during the winter the two symmetrical rooms are used as a living room and bad room.

The most interesting feature in the Middle Sakarya Valley is the water closet. As a rule, water-closet in Anatolia is separated from dwelling. In general, it is placed in a corner of the courtyard. But in the Sakarya Valley water-closet is found within the house, usually in the second floor. The only exception is observed at the Karaoğlan village, where the water-closet is separated from the house, and it built across the road. It is, however, connected with the second floor by a wooden bridge.

One-story houses are, generally composed of three rooms. The central one is always used as the living place. The ancillary parts are stable and place of staw. The kitchen is also found in the residential part.

THE SHAPE OF HOUSES AND THEIR EVOLUTION

The shape, division and function of houses reflect the economic life in the Middle Sakarya Valley. Large-scale variations of the economic life, during the last centuries, have shown their affects on the dwellings. For this reason, it is impossible to understand the evolution of houses without considering the evolution of agriculture in the valley.

The Middle Sakarya Valley, as we explained above, was an area of animal husbandry for many centuries. During that period one room of the first floor of the two-storeyed houses was used for animal keeping. Whereas the second room served as a stable and barn. After the decline of this economic activity in the valley, large changes have occurred with respect of utilization of the first floor. Indeed, as a result of growing importance of agriculture both rooms of the first story have been converted into barn and store room for agricultural implements. Their function as animal keeping place has ceased. It may be cited that, the newly build two-storeyed house in the twentieth century did not bring any change in the former construction plan. Surely the affects of old tradition and culture on this subject has never been forgotten.

An other change has occurred in the kind of construction material. In the old house type, in general, the house was made with too huge straight trunks. But in the new ones wooden material has lost its former large size. In consequence of this fact, the house also lost its volume and firmness. Formerly the shape of the house depended on the nearness of forest. The forest now covers the highest peaks and neighbouring uplands, but in the last centuries it was in the bottom of the valley. As a result of destruction of forest in the valley bottom in the course of the time it has become gradually more and more difficult to get huge trunks for construction purposes. This fact has also caused considerable changes in the character of the houses. Indeed, the newest dwellings are built in form of one-story houses mainly because of the lack of good quality wooden material.

No large-scale variations have occurred in the form of the one-story houses, comparable to those of the two-storeyed ones. The only functional change come into view in the stable. Formerly the stable was an ancillary buildings, now it is separated from the residential part.